

ОБОВ'ЯЗКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

DUTIES OF THE NATIONAL POLICE IN UKRAINE

Падалка О.А.,
здобувач*Харківського національного університету внутрішніх справ*

У статті на основі аналізу наукових поглядів вчених розглянуто теоретичні підходи до тлумачення понять «обов'язок» і «юридичний обов'язок». Надано авторське бачення щодо тлумачення поняття юридичного обов'язку. Доведено, що загалом чинне законодавство належним чином врегульовує основні обов'язки, які має виконувати поліція для того, щоб її діяльність відповідала її соціальному призначенню. Наголошено, що головним обов'язком Національної поліції України є служіння інтересам українського народу, забезпечення його безпечного існування та розвитку.

Ключові слова: обов'язок, юридичний обов'язок, необхідна поведінка, законодавство, Національна поліція України.

В статье на основе анализа научных взглядов ученых рассмотрены теоретические подходы к толкованию понятий «обязанность» и «юридическая обязанность». Предоставлено авторское толкование понятия юридической обязанности. Доказано, что в целом действующее законодательство надлежащим образом регулирует основные обязанности, которые должна выполнять полиция для того, чтобы ее деятельность соответствовала социальному назначению. Отмечено, что главной обязанностью Национальной полиции Украины является служение интересам украинского народа, обеспечение его безопасного существования и развития.

Ключевые слова: обязанность, юридическая обязанность, необходимое поведение, законодательство, Национальная полиция Украины.

The article, based on an analysis of scientific views of scientists, the theoretical approaches to the interpretation of the concepts of "duty" and "legal obligation". Courtesy of the author's vision regarding the interpretation of the term "legal obligation". It is proved that in general existing legislation properly regulate the current basic duties that police should perform to its activities meet its social purpose. Emphasized that the main obligation to the National Police is serving the interests of the Ukrainian people, to ensure its safe existence and development.

Key words: duty, legal obligation, required conduct, legislation, National Police of Ukraine.

Постановка проблеми. Протягом майже 25 років в Україні фактично діяла радянська система взаємодії правоохоронців із громадянами, яка створювала прірву між людьми та тими, хто повинен охороняти їх спокій. Дуже часто міліція замість того, щоб виконувати своє правоохоронне та правозахисне призначення, використовувалась певними соціальними колами як карально-репресивна машина для усунення неугодних. А прості люди, пересічні громадяни практично не мали жодного впливу на діяльність органів міліції, що є неприпустимим, адже правоохоронці – це наймані стражі порядку. Відсутність належного взаємозв'язку між суспільством і поліцією призвела до того, що остання (в особі її посадових осіб) майже не відчувала себе зобов'язаною перед першим. Влада неодноразово наголошувала, що Національна поліція – це зовсім новий орган влади, який немає нічого спільного з міліцією. Саме тому вважаємо за необхідне розглянути обов'язки, які покладено на Національну поліцію України.

Стан дослідження. Видову класифікацію обов'язків правоохоронних органів розглядали такі вчені, як Д.С. Кутоманов, Ю.М. Тодика, В.С. Журавський, О.В. Білоскурська, О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко, Р.Р. Каримова, Ю.К. Толстой, А.А. Нечитайленко, Н.В. Витрук та інші. Проте є зрозумілим, що аналізу обов'язків Національної поліції України присвячено недостатньо уваги і ця проблематика потребує подальшого дослідження та доопрацювання.

Саме тому метою статті є характеристика обов'язків, що покладені на Національну поліцію України.

Виклад основного матеріалу. Розгляд питання пропонуємо розпочати з дослідження такого ключового поняття, як «обов'язок». У словниковій літературі зазначено, що обов'язок – це те, що підлягає безумовному виконанню ким-небудь [1]. В.Н. Витрук у своєму підручнику «Правовий статус особистості в СРСР» відзначає, що обов'язки – це соціально можлива необхідність визначеної поведінки особистості, встановлена державою [2, с. 10]. Обов'язок – це міра суспільно необхідної поведінки людини, покликана разом із правами та свободами забезпечувати баланс, стійкість і динамізм правового регулювання. У своєму науковому дослідженні В.В. Кравченко надає таке визначення поняття обов'язків: «Обов'язки – це об'єктивно обумовлена вимога до особи діяти чітко визначеним у законі чином або утримуватися від здійснення певних дій» [3, с. 91].

У науковій літературі виділяють загальносоціальні та юридичні обов'язки. Загальносоціальні обов'язки – суспільно визнана необхідність певної поведінки осіб (міра належного, корисного), що об'єктивно зумовлена потребами існування та розвитку інших осіб, соціальних груп, націй, людства. Можна сказати, що загальносоціальні обов'язки є перепону на шляху сваволі, хаосу – усього того,

що заважає нормальному розвитку громадянського суспільства.

У контексті питання, що досліджується, нас більше цікавлять саме юридичні обов'язки. У працях дореволюційних науковців досить змістовно розкриваються основні характеристики цієї категорії. Так, Г.Ф. Шершеневич зазначав, що юридичний обов'язок – це перш за все свідомість зв'язаності своєї волі: людина змушена узгодити свою поведінку з пред'явленими до нього ззовні вимогами, а пов'язаним слід визнати того, до кого звернена веління норм права [4, с. 120]. М.М. Марченко визначає, що юридичні обов'язки – це встановлені та гарантовані державою вимоги до поведінки людини, офіційна міра повинної поведінки. Він поділяє юридичні обов'язки на конституційні (основні) та на обов'язки, які виникають на основі норм чинного законодавства [5, с. 192].

Аналіз чинного законодавства про поліцію дає змогу дійти висновку про те, що головним загальним обов'язком поліції є служіння інтересам українського народу, забезпечення його безпечного існування та розвитку шляхом здійснення охорони індивідуальних, групових і загальносоціальних прав і законних інтересів, протидії злочинності та підтримки належного рівня публічної безпеки і громадської дисципліни в країні. Свій розвиток і логічне продовження цей загальний обов'язок поліції знаходить в обов'язках її посадових осіб. Так, відповідно до Закону «Про Національну поліцію України» поліцейський зобов'язаний [6]:

1. Неухильно дотримуватися положень Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, і «Присяги поліцейського». Важливим обов'язком поліцейського чи будь-якої іншої людини, що проживає в Україні, є обов'язок додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей, що закріплено ч. 1 ст. 68 Конституції України [7; 8, с. 72]. У своїй діяльності поліція керується Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цим та іншими законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, ухваленими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, а також виданими відповідно до них актами Міністерства внутрішніх справ України, іншими нормативно-правовими актами [6]. Цей обов'язок поліцейських можна вважати основоположним щодо інших їхніх юридичних обов'язків, оскільки саме у ньому проявляється втілення одного з головних принципів діяльності поліції – законності. Виконання саме зазначеного обов'язку найповнішою мірою сприяє дотриманню, виконанню інших обов'язків поліції та є також однією з гарантій дотримання конституційних прав людини і громадянина [7; 8, с. 72].

2. Професійно виконувати свої службові обов'язки відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків, наказів керів-

ництва [6]. Поліцейські зобов'язані доповідати безпосередньому начальнику про виникнення особистої зацікавленості, яка може призвести до конфлікту інтересів під час виконання службових обов'язків, і вживати заходів для запобігання такого конфлікту; повідомляти безпосереднього начальника, органи прокуратури або інші державні органи про кожне звернення до них будь-яких осіб з метою схиляння до вчинення корупційних правопорушень. Цей вид обов'язків є ключовим для поліцейських не лише з юридичної, але й з морально-етичної точки зору, оскільки якісне виконання зазначеного обов'язку (особливо в сучасних умовах) допоможе підняти рівень довіри до поліцейських і позитивно відобразиться на іміджі новоствореного органу виконавчої влади [6]. При цьому слід зазначити, що, виконуючи вказівки вищого керівництва, поліцейські повинні виходити з вимог, що містить вищерозглянутий обов'язок. Тобто вони повинні відмовитися від виконання наказу, розпорядження чи іншого владного веління керівника, якщо воно не відповідає Закону. Не є виправданням виконання протизаконного наказу з підстав доцільності. На нашу думку, необхідно поліцейських зобов'язати не лише утримуватися від виконання протизаконних рішень їх керівництва, але й вживати відповідні заходи для забезпечення скасування таких рішень і притягнення осіб, які їх видали, до відповідальності. Такий підхід значно посилює ефективність механізму внутрішнього контролю.

3. Поважати та не порушувати права і свободи людини [6]. Як слушно зауважують Ю.М. Тодик і В.С. Журавський, права і свободи людини та громадянина є основою правового статусу особи, до яких належать права: на життя; на повагу до гідності; на свободу та особисту недоторканність; на недоторканність житла; на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; на невтручання в особисте та сімейне життя; на вільний вибір місця проживання; на свободу думки і слова; на свободу світогляду і віросповідання [9, с. 141]. Враховуючи значущість і важливість прав і свобод людини громадянина, зазначений обов'язок поліцейських мусить займати одне з ключових місць у діяльності Національної поліції України. Саме тому обов'язок дотримання прав і свобод людини закріплено у статті 7 Закону України «Про національну поліцію України» [6], де відзначено, що під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації. Обмеження прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України, за нагальної необхідності та в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції. Здійснення заходів, що обмежують права та свободи людини, має бути негайно припинене, якщо мета застосування таких заходів досягнута або немає потреби у подальшому їх застосуванні. Поліцейським за будь-яких обставин

заборонено сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. У разі виявлення таких дій кожен поліцейський зобов'язаний негайно вжити всіх можливих заходів щодо їх припинення та обов'язково доповісти безпосередньому керівництву про факти катування та наміри їх застосування. У разі приховування фактів катування або інших видів неналежного поводження поліцейськими керівник органу протягом доби з моменту отримання відомостей про такі факти зобов'язаний ініціювати проведення службового розслідування та притягнення винних до відповідальності. У разі виявлення таких дій поліцейський зобов'язаний повідомити про це орган досудового розслідування, уповноважений на розслідування відповідних злочинів, вчинених поліцейськими [6].

4. Надавати невідкладну, зокрема домедичну і медичну, допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я [6]. Цей обов'язок забороняє поліцейським залишатися бездіяльними, коли здоров'ю особі внаслідок тих чи інших подій завдано шкоду, яка ставить цю особу у безпорадне становище, або прямо загрожує її життю, і вимагає від них (поліцейських) вжиття відповідних невідкладних заходів для збереження життя людини.

5. Зберігати та не розголошувати інформацію з обмеженим доступом, яка стала відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків. Поліцейський зобов'язаний не розголошувати відомості, які становлять державну та іншу охоронювану законом таємницю, а також відомості, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків, у тому числі відомості, що стосуються приватного життя та здоров'я громадян або зачіпають їх честь і гідність [6]. У сучасному суспільстві інформація – важливий інструмент у руках такого органу виконавчої влади, як національна поліція. Саме тому в Законі «Про національну поліцію України» [6] значна увага приділена саме інформації.

6. Інформувати безпосереднього керівника про обставини, що унеможливають його подальшу службу в поліції або перебування на займаній посаді. До таких обставин належать, зокрема, погіршення стану здоров'я поліцейського, що унеможливає його подальшу службу, вихід із громадянства України або придбання іншого громадянства.

7. Реагувати на заяви, повідомлення осіб про вчинення протиправних дій або про наявність певних загроз їх особистій безпеці, безпеці інших осіб чи публічній безпеці взагалі. Також поліцейський зобов'язаний невідкладно відреагувати в кожному випадку самостійного виявлення ознак злочину; загроз публічній безпеці та (або) громадському порядку; осіб, які перебувають у безпорадному або критичному становищі та потребують відповідної допомоги. Тобто поліцейський не може відмовитися від виконання своїх владних повноважень, коли на-

явна ситуація, для розв'язання якої, власне, йому ці повноваження і надані.

8. Важливим обов'язком, який, на нашу думку, необхідно виділити окремо, є вимога до поліції активно взаємодіяти з населенням на засадах партнерства. Цей обов'язок, вважаємо, значною мірою відрізняє поліцію від міліції, оскільки в його межах поліція має здійснювати свою діяльність у тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб. З метою визначення причин та/або умов учинення правопорушень планування службової діяльності органів і підрозділів поліції здійснюється з урахуванням специфіки регіону та проблем територіальних громад. Завдяки цьому здається можливим значно збільшити рівень довіри населення до поліції, який є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції [6].

9. Поліцейський зобов'язаний вжити усі необхідні заходи для того, щоб під час виконання ними своїх службових повноважень інші суб'єкти могли його ідентифікувати як працівника органів поліції. Під час звернення до особи або у разі звернення особи до поліцейського він зобов'язаний назвати своє прізвище, посаду, спеціальне звання та пред'явити на її вимогу службове посвідчення, надавши можливість ознайомитися з викладеною в ньому інформацією, не випускаючи його з рук. Слід зауважити, що відповідно до Закону «Про національну поліцію України» поліцейський з метою виконання своїх службових обов'язків має право вимагати в особи пред'явлення нею документів, що посвідчують особу, та/або документів, що підтверджують відповідне право особи, у таких випадках [6]: якщо особа має зовнішні ознаки, схожі на зовнішні ознаки особи, яка перебуває в розшуку, або безвісно зниклої особи; якщо існує достатньо підстав вважати, що особа вчинила або має намір вчинити правопорушення; якщо особа перебуває на території чи об'єкті зі спеціальним режимом або в місці здійснення спеціального поліцейського контролю; якщо в особі є зброя, боєприпаси, наркотичні засоби та інші речі, обіг яких обмежений або заборонений, або для зберігання, використання чи перевезення яких потрібен дозвіл, якщо встановити такі права іншим чином неможливо; якщо особа перебуває в місці вчинення правопорушення або дорожньо-транспортної пригоди, іншої надзвичайної події; якщо зовнішні ознаки особи чи транспортного засобу або дії особи дають достатні підстави вважати, що особа причетна до вчинення правопорушення, а транспортний засіб може бути знаряддям чи об'єктом вчинення правопорушення. Зауважимо, що тепер поліцейському Законом заборонено знімати з його однострою чи приховувати нагрудний знак, а також будь-яким іншим чином перешкоджати читати інформацію на ньому або фіксувати її за допомогою технічних засобів.

10) Поліцейські зобов'язані підвищувати рівень своєї професійної кваліфікації. Наявність цієї вимо-

ги є важливою гарантією того, що рівень професійних знань, умінь і навичок поліцейських завжди буде відповідати характеру, змісту та обсягу тієї роботи, яку вони мають виконувати, перебуваючи на відповідних посадах в органах поліції.

Підвищувати свою кваліфікацію поліцейські зобов'язані:

- 1) не рідше одного разу на три роки;
- 2) перед призначенням на керівну посаду, у тому числі вищу керівну посаду, ніж займана.

Поліцейські, які не пройшли підвищення кваліфікації відповідно до цієї статті або не виконали відповідну навчальну програму (отримали незадовільні оцінки за її підсумками), не можуть бути призначені на вищі посади.

Поліцейські, які не виконали під час проходження підвищення кваліфікації відповідну навчальну програму (отримали незадовільні оцінки за її підсумками), можуть бути знову направлені для проходження підвищення кваліфікації не раніше ніж через рік [6].

Висновок. Таким чином, юридичний обов'язок – це засіб здійснення державою правового впливу на суспільні відносини, змістом якого є встановлення в законодавстві імперативних вимог до виду та міри необхідної поведінки суб'єктів права, виконання яких забезпечується силою державного впливу, аж до примусу. Завершуючи дослідження, слід також відзначити, що в Законі України «Про Національну поліцію України» передбачені додаткові обов'язки поліцейського, які можуть бути покладені на нього тільки Законом. Тобто керівник не може змусити поліцейського виконувати обов'язки, які на нього не покладаються чинним законодавством, що є важливою гарантією захищеності поліцейських як працівників від зловживань з боку їх керівництва своїх посадовим становищем.

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, можемо говорити про те, що в цілому чинне законодавство визначає основні обов'язки, які має виконувати поліція для того, щоб її діяльність відповідала її соціальному призначенню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Словарь современного русского литературного языка. Т. 8. – Л., 1959. – С. 583.
2. Витрук Н.В. Правовой статус личности в СССР / Н.В. Витрук. – М. : Юридическая литература, 1985. – 176 с.
3. Місцеве самоврядування в Україні: історія, сучасність, перспективи розвитку : [навч. посібник] / [В.В. Кравченко, Н.В. Кравченко, В.П. Лисюченко, В.А. Негода та ін.]. – К. : Арарат-Центр, 2000. – 206 с.
4. Шершеневич Г.Ф. Общая теория права. Т. 1. Философия права. Часть теоретическая / Г.Ф. Шершеневич. – Рига : Давид Гликман, 1924. – 698 с.
5. Теорія держави і права: академічний курс / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 686 с.
6. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.
7. Конституція України від 28 червня 1996 року. – К. : Преса України, 1997. – 80 с.
8. Білоскурська О.В. Правове регулювання обов'язку кожного неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей / О.В. Білоскурська // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 2. – С. 72–76.
9. Конституційне право України : [підруч. для студ. вищих навч. закл.] / за ред. академіка АПРН України, доктора юридичних наук, професора Ю.М. Тодики, доктора юрид. і політ. наук, професора В.С. Журавського. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. – 54 с.